

Polskie Porozumienie Niepodległościowe Powstało i działa w kraju od roku 1976. Program PPN ogłoszony został w maju 1976 r. PPN posiada za granicą mężów zaufania, gwarantujących autentyczność jego publikacji. Są to: Maria Winowska /Paryż/, Gustaw Herling-Grudziński /Neapol/, prof. Leszek Kołakowski /Oksford/ i prof. Jerzy Lerski /San Francisco/.

Polskie Porozumienie Niepodległościowe ogłasza:

- oświadczenia programowe,
- opracowania zbiorowe Zespołów Problemowych
- Poradnik Społeczny
- prace indywidualne wyrażające poglądy ich autorów.

Publikacje PPN są anonimowe lub podpisywane pseudonimami.

"Narody ukraiński, białoruski, litewski i łotewski nie są dziś niepodległe; zostały przemocą włączone do Związku Radzieckiego i są poddane znacznie ostrzejszym, niż nasz rygorom politycznym, ideowym i religijnym. ...Wielowiekowa wspólnota nie pozwala nam patrzeć na to obojętnie, ani z milczącym tylko współczuciem". Z punktu 14 Programu PPN.

Co się stało z narodami bałtyckimi ?

Trzy państwa bałtyckie: Litwa, Łotwa i Estonia zawdzięczały swą niepodległość rozpadowi Imperium Rosyjskiego oraz klęsce Niemiec w I wojnie światowej, a także odrodzeniu i rozbudzeniu świadomości narodowej Litwinów, Łotyszów i Estończyków począwszy od drugiej połowy XIX wieku. Wówczas to zaczęła powstawać nowoczesna literatura w tych trzech językach oraz ukształtowały się oryginalne prądy w sztuce i myśli społeczno-politycznej.

W okresie międzywojennym narody bałtyckie pozostawały jakby na uboczu wielkich wydarzeń europejskich. Były to kraje o niewysokim poziomie rozwoju gospodarczego, charakteryzujące się przewagą rolnictwa. Litwa zajmowała czołową lokatę w światowej produkcji żyta oraz lnu, Łotwa i Estonia - tylko w zbiorach lnu. Państwa bałtyckie należały do najmniejszych w Europie. Łotwa z powierzchnią 66 tys. km² zajmowała 19 miejsce w Europie, Litwa z obszarem 56 tys. km² była na tej liście 20, zaś Estonia, licząca 48 tys. km² powierzchni, była 21. Ludność Litwy - 2,5 mln osób w roku 1934 - stanowiła około 1,2% ludności Europy, Łotwy /2,0 mln/ - około 1%, natomiast Estonii - 1,1 mln osób - zaledwie 0,5%.

Utrzymując bliskie stosunki z Niemcami przez cały okres międzywojenny państwa bałtyckie dysponowały jednak dość sporą swobodą w stosunkach międzynarodowych. Sytuację wewnętrzną komplikowało ogromne rozbieżności politycznych oraz próby wykorzystywania istniejących w młodych państwach konfliktów między różnymi grupami społecznymi i mniejszościami narodowymi przez mocarstwa ościenne, przede wszystkim ZSRR i Niemcy. Typowym przykładem tego rodzaju zamachów na niezależność przy pomocy sił wewnętrznych była próba uchwycenia władzy przez grupę komunistów w Tallinie w 1924 roku. W związku z tym wszystkie trzy państwa bałtyckie przyjęły ustrój charakteryzujący się mniej lub bardziej rozwiniętym centralizmem władzy. Na Litwie po przewrocie 1926 roku Antanas Smetona realizował koncepcję ograniczonej

demokracji lub raczej łagodnej dyktatury, na Łotwie w 1934 roku Karlis Ulmanis i jego Unia Chłopska objęli władzę dyktatorską; podobnie w tym samym roku uczynił Konstantin Päts w Estonii.

Warunkiem względnej swobody i niezależności krajów bałtyckich, których strategiczne położenie interesowało zarówno ZSRR, jak i Niemcy, była bierność obu tych mocarstw. Do lat trzydziestych narody bałtyckie mogły cieszyć się niepodległością dzięki wyraźnemu osłabieniu Niemiec oraz Związku Radzieckiego, zaś w latach 1933-1939 mocarstwa te dzieliła przepaść wzajemnej wrogości. W tej sytuacji małe narody bałtyckie miały możliwość rozwijania kultury oraz świadomości narodowej.

Początek końca niepodległości państw bałtyckich przyniósł pakt o nieagresji podpisany w Moskwie 23 sierpnia 1939 roku przez Ribbentropa i Mołotowa, a właściwie tajny protokół dodatkowy do tego paktu. Stwierdził on wprost: "na wypadek przekształcenia terytorialno-politycznego obszaru należącego do państw bałtyckich /Finlandia, Estonia, Łotwa i Litwa/ północna granica Litwy stworzy automatycznie granicę sfery interesów niemieckich i ZSRR, przy czym obie strony uznają roszczenia litewskie do terytorium wileńskiego". Tajny protokół do paktu niemiecko-radzieckiego z 23 sierpnia 1939 roku oznaczał więc nie tylko czwarty rozbiór Polski, ale przesądzał również los państw bałtyckich, przypisując Estonię i Łotwę Związkowi Radzieckiemu, a Litwę - Niemcom.

Gdy w rezultacie paktu Hitler otrzymał wolną rękę w działaniach przeciw Polsce i rozpoczął agresję, państwa bałtyckie pozostawały neutralne w toczącym się konflikcie. Szczególne naciski wywierali Niemcy na Litwę, która od roku 1920 rościła pretensję do okręgu wileńskiego, przyłączonego przez Piłsudskiego do Polski. Mimo to rząd litewski zachował neutralność. Około 15 tysięcy oficerów i żołnierzy polskich, którym udało się przedostać nad granicę polsko-litewską i uniknąć zagarnięcia przez Armię Czerwoną, internowano.

Po zakończeniu zasadniczych działań wojennych w Polsce, Niemcy i Związek Radziecki podpisały w Moskwie 28 września 1939 roku porozumienie o granicach i przyjaźni, w którym postanowiono, że "obszar państwa litewskiego wchodzi w sferę wpływów Związku Radzieckiego, podczas gdy z drugiej strony województwo lubelskie i część województwa warszawskiego wchodzi w sferę wpływów Rzeszy Niemieckiej". W ten sposób wszystkie państwa bałtyckie znalazły się w radzieckiej strefie interesów.

Rezultaty tajnej zмовy dwóch agresorów nie dały na siebie długo czekać. Rząd radziecki "zaprosił" w trybie pilnym przywódców krajów bałtyckich, by "przedyskutować pewne konkretne problemy natury politycznej", jak określił to Mołotow w wezwaniu do rządu fińskiego. Warunki były mniej więcej podobne: podpisanie układu o wzajemnej pomocy militarnej oraz zainstalowanie garnizonów Armii Czerwonej na terytorium poszczególnych krajów bałtyckich. Pierwszym państwem, które musiało przyjąć te warunki była Estonia. 28 września 1939 roku rząd Estonii ugiął się wobec "oferty nie do odrzucenia" i podpisał układ o wzajemnej pomocy oddając Związkowi Radzieckiemu bazy morskie i zezwalając na ustanowienie 25-tysięcznego garnizonu radzieckiego. 5 października przyszła kolej na Łotwę, a 10 października na Litwę, której Związek Radziecki "wspaniałomyślnie" przydzielił Wileńszczyznę, ustanawiając jednocześnie 30-tysięczny garnizon, bazę w Radziwiliszkach oraz narzucając układ handlowy o czterokrotnym wzroście wzajemnych obrotów. ZSRR uzyskał też linię kolejową przez Wilno do portu w Libawie. Jedynie Finlandia nie ugięła się przed ofertą radzieckiej przymusowej pomocy, w wyniku czego po prawie dwu miesiącach rozmów, ZSRR zaatakował terytorium fińskie. 30 listopada 1939 roku bombowce radzieckie startujące z baz w Estonii zrzuciły pierwsze bomby na Helsinki i inne miasta fińskie rozpoczynając agresję na ten kraj.

Poza zainstalowaniem garnizonów i baz wojskowych oraz wewnętrzną penetracją państw bałtyckich przez Związek Radziecki, sytuacja Litwy, Łotwy i Estonii w 1939 roku nie zmieniła się pod względem formalno-prawnym. Nadal pozostawały one teoretycznie niepodległe. W przypadku Litwy i Estonii doszło do zmiany rządów. Nowym premierem rządu litewskiego został Antanas Merkys, zaś szefem gabinetu estońskiego - Juri Ulucts. Mimo to państwa bałtyckie mogły w pewnych granicach decydować o swym losie. Podczas gdy NKWD

wywoziło polskich oficerów z Kozielska, Starobielska i Ostaszkowa do Katynia i innych miejsc kaźni, oficerom internowanym na Litwie nie czyniono krzywdy. 17 kwietnia 1940 roku Litwa zawarła układ handlowy z Niemcami próbując po raz ostatni polityki równowagi między dwoma agresywnymi sąsiadami.

Gwałtowna zmiana w polityce radzieckiej wobec państw bałtyckich nastąpiła w czerwcu 1940 roku. W związku z błyskawicznymi sukcesami armii hitlerowskich na Zachodzie, gdy 15 maja kapitulowała Holandia, 28 maja - Belgia, a 14 czerwca 1940 roku armia niemiecka zajęła Paryż, Stalin poczuł, że "imperialistyczny wróg", czyli państwa Europy Zachodniej przestają być skuteczną zaporą ekspansji hitlerowskiej oraz że Niemcy stają się niemal wyłącznym rywalem ZSRR w Europie. Po niezbyt imponujących wynikach wojny radziecko-fińskiej, w której Finlandia uratowała się od podboju, Stalin pragnął udowodnić sobie, a przede wszystkim Hitlerowi, że z Armią Czerwoną też trzeba się liczyć. Przy okazji zapewnił Związkowi Radzieckiemu kontrolę ważnych strategicznie wybrzeży Morza Bałtyckiego.

Decyzje Stalina i rządu radzieckiego z połowy czerwca 1940 roku były nągłym spełnieniem potencjalnej groźby, jaka zawisła nad państwami bałtyckimi po 23 sierpnia 1939 roku. Oznaczały początek tragedii tych narodów.

15 czerwca 1940 roku ZSRR wystosował do rządu litewskiego ultimatum żądając zaprzestania "prowokacji" wobec oddziałów Armii Czerwonej oraz utworzenia "przyjaznego rządu", który mógłby zrealizować postanowienia układu z 10 października 1939 roku. Dla pewności tego samego dnia Armia Radziecka wtargnęła na terytorium Litwy, a do Wilna przyjechał zastępca komisarza spraw zagranicznych ZSRR Władimir G. Diekanozow, by zreorganizować rząd litewski. Dotychczasowy premier, Antanas Merkys, bawiący akurat w Moskwie z wizytą, został aresztowany, podobnie jak były prezydent i przywódca partii chłopskiej Aleksandras Stulginskis i inni czołowi politycy litewscy. Aresztowanych deportowano do Rosji, gdzie większość zginęła bez śladu. Prezydentowi Antanasowi Smetonie udało się zbiec do Niemiec, skąd później przybył do USA. 17 czerwca 1940 roku utworzono z woli radzieckich okupantów marionetkowy rząd "ludowy", na którego czele stanął Justas Paleckis. Jednocześnie do roboty przystąpiło NKWD, które w ciągu miesiąca przygotowało decydujący cios. W nocy z 14 na 15 lipca 1940 roku aresztowano i wywieziono do północnej Rosji i na Syberię 30.455 litewskich działaczy politycznych, urzędników państwowych, członków Gwardii Narodowej i przedstawicieli narodowej inteligencji. Jednocześnie z pozbawieniem narodu warstwy przywódczej przeprowadzono, znaną z polskich Kresów metodą, przymusowe wybory do nowego zgromadzenia ludowego. Gdy NKWD aresztowało działaczy niepodległościowych, reszta społeczeństwa musiała oddać głosy na listę kandydatów spreparowaną przez najeźdźców. W ten sposób, w warunkach niebываłego zastraszenia ludności, 14 i 15 lipca 1940 "wybrano" nowy "seimas", który już po 21 lipca posłusznie i "jednogłośnie" uchwalił propozycję włączenia Litwy do ZSRR. 3 sierpnia tegoż roku Rada Najwyższa ZSRR przychyliła się do "prośby" i włączyła Litwę jako republikę radziecką do ZSRR. Nastąpił okres "normalizacji", czyli stopniowej asymilacji nowej republiki do systemu radzieckiego we wszystkich dziedzinach życia, od gospodarki przez stosunki społeczne, kulturalne, aż do wychowania młodego pokolenia. Przed pospiesznym opuszczeniem Litwy w czerwcu 1941 roku władze radzieckie wymordowały 5 tysięcy więźniów narodowości litewskiej. Ogólne straty z lat 1940-1941 oblicza się na 35-45 tysięcy Litwinów.

15 czerwca 1940 roku, a więc w 24 godziny po Litwie rząd radziecki poczynił "specjalne kroki" na terytorium łotewskim. Schemat był ten sam. Za notą z żądaniem dochowania przez rząd łotewski postanowień układu z 5 października 1939 roku, na teren kraju wkroczyła Armia Czerwona. Do Rygi przyjechał wicepremier rządu ZSRR Andriej W. Wyszynskij i zarządził zmianę gabinetu. Nowym premierem marionetkowego rządu łotewskiego został August Kirchenstein. W dniach 14-15 lipca, a więc jednocześnie z "wyborami" litewskimi, przeprowadzono głosowanie na kandydatów wytypowanych przez okupantów, w wyniku czego utworzono nowe zgromadzenie ludowe, czyli "saeima". 21 lipca /znów równoległe z Litwą/ zgromadzenie to opowiedziało się, oczywiście "jednogłośnie", za włączeniem Łotwy do ZSRR. Rolę piątej kolumny

odegrali, podobnie jak na Litwie, komuniści, którym na Łotwie przewodził Janis Kalnberzins. Również 12 lipca władze radzieckie aresztowały prezydenta Łotwy Karlisa Ulmanisa, wiceprezydenta Janisa Balodisa i liczne osobistości łotewskie. Aresztowanych przywódców narodowych wywieziono w głąb Rosji i odtąd los ich nie jest znany. Kiedy 5 sierpnia Rada Najwyższa ZSRR przychyliła się do "prośby" zgromadzenia ludowego i włączyła Łotwę do ZSRR jako kolejną republikę, trwały dalsze aresztowania i deportacje działaczy politycznych i inteligencji narodowej. W ciągu następnych 12 miesięcy liczba wywiezionych do Rosji Łotyszów osiągnęła 35 tysięcy osób.

Estonia podzieliła los Łotwy. Również 16 czerwca 1940 roku rząd radziecki zażądał w specjalnej nocy utworzenia nowego rządu estońskiego, zdolnego do "uczciwego wypełnienia układu radziecko-estońskiego o wzajemnej pomocy". Następnego dnia Armia Czerwona pomogła sobie sama zajmując terytorium estońskie. 19 czerwca do Tallina przybył Andriej A. Żdanow, członek Biura Politycznego KC WKP-b, by zreorganizować rząd. W rezultacie 21 czerwca powstał marionetkowy gabinet z Johonnesem Varesem na czele. "Wybory" do nowego zgromadzenia ludowego w Estonii odbyły się dokładnie tego samego dnia, co w pozostałych państwach bałtyckich: 14-15 lipca 1940 roku i na tych samych zasadach: zgłoszono jedną listę kandydatów proradzieckich. 21 lipca tak utworzony fikcyjny parlament uchwalił również "jednogłośnie" przyłączenie Estonii do ZSRR, a Rada Najwyższa oczywiście przychyliła się do "prośby" 6 sierpnia tworząc Estońską SRR. Tymczasem 21 lipca zwolniono Konstantina Pätsa ze stanowiska prezydenta, a 30 lipca został on aresztowany i wywieziony w głąb Rosji, gdzie zmarł w 1956 roku. Dowódcę estońskich sił zbrojnych Johana Laidonera aresztowano już 19 lipca. W tym samym okresie NKWD przystąpiło do masowych aresztowań i deportacji czołowych polityków estońskich. Los ten spotkał Jaana Tonissona, byłego premiera i przywódcę opozycji w stosunku do Pätsa partii ludowo-chrześcijańskiej, Jaana Teenanta, byłego premiera i przywódcę partii chłopskiej, którzy zginęli bez śladu, oraz wielu innych. W ciągu roku 1940/41 władze radzieckie aresztowały i wywiozły w głąb Rosji ogółem około 60 tys. estońskich działaczy społecznych, politycznych, wojska i inteligencji narodowej, przy czym 10 tys. osób aresztowano w nocy z 13 na 14 czerwca 1941 roku. Prześladownia w Estonii były więc stosunkowo najostrejsze, a ich ofiarą bezpośrednio padło aż ponad 5 % ludności.

W pierwszej fazie podboju państw bałtyckich przez ZSRR zastosowano więc ten sam wzorzec: "ofertę nie do odrzucenia", agresję wojskową, misję wysoko postawionych oficjeli radzieckich, komunistyczną piątą kolumnę, przymusowe wybory, przyłączenie do ZSRR na mocy "jednogłośnie" decyzji fikcyjnych ciał ustawodawczych oraz aresztowania i deportacje czołowych przywódców politycznych, wojska i inteligencji. "Specjalne kroki" radzieckie w poszczególnych krajach bałtyckich były koordynowane nierzadko z dokładnością co do godziny. Prezyzja i powodzenie akcji opanowania państw bałtyckich przy pomocy metod "dyplomatycznych" oraz "głosu ludu", a w rzeczywistości brutalnej siły, są tym bardziej godne podziwu, że potencjał ludnościowy i gospodarczy wszystkich trzech państw bałtyckich: Litwy, Łotwy i Estonii był łącznie około 35-krotnie mniejszy od ZSRR i były one praktycznie zupełnie osamotnione.

Jeżeli ktoś w Polsce, myśląc kategoriami niepedagogicznej ścisłości, a nie kierując się imperialnymi interesami ZSRR, mógł serio rozważać ewentualność zaakceptowania "pomocy" radzieckiej oferowanej Polsce w 1939 roku dla uniknięcia agresji niemieckiej, los państw bałtyckich dobitnie ukazał perspektywę takiego rozwiązania dla naszego kraju. To, co zdarzyło się na Litwie, Łotwie i w Estonii w latach 1939/40 mogło się przytrafić w podobnej formie i w Polsce. Opór, walka i ofiary w przypadku Polski były lepszym wyjściem, gdyż spowodowałyby uniędnarodowienie się konfliktu polskiego, wybuch wojny światowej, w której wyniku Polska wpadła w ręce radzieckie, ale na zasadach odmiennych niż państwa bałtyckie, które stały się "wewnętrzny problemem Rosji".

Władza radziecka runęła w państwach bałtyckich w momencie agresji niemieckiej na ZSRR. Armia Hitlera wsie zajęła Wilno już 24 czerwca 1941 roku, a wkrótce potem pod okupacją niemiecką znalazły się także Łotwa i Estonia.

W dniu 17 lipca tegoż roku Hitler ogłosił utworzenie nowej jednostki administracyjnej na wschodzie, tak zwanego Ostlandu, w skład której weszły ziemie państw bałtyckich. Komisarzem generalnym Ostlandu został Adrian von Renteln. Polityka niemiecka wobec tego obszaru była również niezwykle brutalna, choć nie przewidywała niszczenia narodów bałtyckich lub ich najbardziej oświeconych warstw. Niemcy przejęli gospodarstwa spółdzielcze, przedsiębiorstwa przemysłowe i banki. W lipcu 1943 roku rozpoczęto niemiecką kolonizację Ostlandu. Jednocześnie władze hitlerowskie przystąpiły do planowej akcji eksterminacji Żydów bałtyckich. Przybrała ona największe rozmiary na Litwie, gdzie mniejszość żydowska była stosunkowo najliczniejsza - wymordowano tu 208 tys. Żydów. Podobnie straszny los spotkał 90 tys. Żydów Łotewskich oraz niewielką liczbę Żydów z Estonii. Pamięć o sowieckich prześladowaniach, a przede wszystkim pogląd, że Niemcy stanowią dla krajów bałtyckich jedyną ochronę przed sowieckim zaborem, popchnęły wielu Estończyków, Litwinów i Łotyszów do kolaboracji z władzami hitlerowskimi, a nawet do udziału w faszystowskich formacjach wojskowych. Nie było to jednak zjawisko powszechne. Gdy w połowie roku 1943 władze hitlerowskie zarządziły w Ostlandzie przymusową mobilizację, duża część młodzieży męskiej zaczęła się ukrywać. Dopiero opuszczając ziemię krajów bałtyckich hitlerowcy przystąpili do eksterminacji działaczy litewskich, Łotewskich i estońskich, zsyłając setki osób do obozów koncentracyjnych. Niszczono także zabytki kulturalne tych narodów.

Na początku 1944 roku Armia Czerwona stanęła ponownie nad Narwą na granicy estońskiej w pościgu za armiami hitlerowskimi. Nie czekając na wejście "wyzwoliciele" tysiące Estończyków uciekło przez Zatokę Fińską do armii fińskiej, walczącej z wojskami radzieckimi. 30 tys. Estończyków uciekło do Szwecji, 33 tys. do Niemiec, zaś wiele tysięcy zatoniło w Morzu Bałtyckim w trakcie ucieczki, przy czym tylko nieliczną część uciekinierów stanowili przedstawiciele władz kolaborujących z Niemcami. Reszta wolała emigrację od niewoli, choć nie miała na sumieniu współpracy z okupantem hitlerowskim. W ciągu roku 1944 zwycięskie armie radzieckie posuwały się na południe stopniowo zajmując Łotwę i Litwę. Miasta i wsie ucierpiały nie tylko od zniszczeń wojennych, ale również od nowej fali grabieży. Przed wkroczeniem Armii Czerwonej na Łotwę ucieczką ratowało się 65 tys. mieszkańców tego kraju, kierując się do Niemiec i Szwecji. W lipcu 1944 roku Armia Czerwona zajęła okręg wileński, a do października - resztę Litwy. Uciekając przed nią około 80 tys. Litwinów przedostało się do Niemiec - do Szwecji było już za daleko. Po 1945 roku dużą część zbiegów wyłapały władze radzieckie w okupowanej przez siebie części Niemiec i zesłały na Syberię.

Po rekonkwizie radzieckiej zainstalowano na powrót posłusznych przywódców. Przewodniczącym Rady Najwyższej Litewskiej SRR został Justas Paleckis, a premierem rządu LSRR - Meczislovas Gedvilas. Na Łotwie August Kirchenstein został Przewodniczącym Rady Najwyższej ŁSRR, a premierem mianowano Vilisa Lecisa. Podobnie w Estonii Johannes Vares objął stanowisko Przewodniczącego Rady Najwyższej ESRR. Faktyczną władzę sprawowali jednak we wszystkich trzech republikach: wicepremier oraz minister spraw wewnętrznych, którzy we wszystkich przypadkach byli Rosjanami.

W rezultacie rekonkwisty radzieckiej nastąpiła druga fala aresztowań i deportacji. Objęła ona pozostałych przy życiu lub niedobitych wcześniej reprezentantów warstwy inteligentnej i drobnych właścicieli, przy czym głównym zarzutem, najczęściej nieprawdziwym, była tym razem współpraca z Niemcami. Rozmiary drugiej fali deportacji radzieckich były większe niż pierwszej. Wprawdzie w latach 1945-1946 wywieziono "tylko" 20 tys. Estończyków, ale z Łotwy deportowano aż 105 tys. Łotyszów. Ponadto północno-wschodni okręg Łotwy włączono do obłasti pskowskiej. Z Litwy deportowano w tym okresie około 145 tys. osób. Setki tysięcy osób szukały tam schronienia w lasach, a życie wsi litewskiej pozostało przez dłuższy czas pod wpływem gotowej na wszystko partyzantki narodowej, zniszczonej stopniowo w latach 1945-1953 przez armię i NKWD. Jednocześnie we wszystkich państwach bałtyckich osiedlano masowo Rosjan. Dotyczyło to szczególnie większych miast, jak Wilno, Kłajpeda, Ryga, Tallin, czy Dorpat.

Zgodnie z polityką wymieszania narodów i tworzenia jednego "narodu radzieckiego" z dominacją rosyjską, zesłańców z krajów bałtyckich przesiedlano lub osadzano w łagrach w odległych zakątkach ZSRR. Estończyków kierowano głównie do Uzbekistanu, Łotyszów deportowano do Autonomicznej Republiki Komi lub na Zabajkale, gdzie pracowali w kopalniach. Litwinów wysiedlano głównie w rejon Kotłas, Kirowa i Nowosybirsk. Większość opuszczonych przez zesłańców gospodarstw po kolektywizacji zasiedlano Rosjanami. Dotyczyło to również, a właściwie głównie Litwy, z której repatriowano także do Polski około 178 tys. Polaków.

Szczególną rolę w okieźnaniu narodów bałtyckich i w ich ubezwłasnowolnieniu duchowym odegrała walka z Kościołami chrześcijańskimi. Spośród 170 pasterów luteranckich w Estonii w roku 1949 pozostało w kraju zaledwie 40. Aresztowano między innymi i deportowano biskupa luteranckiego Augusta Pähna. Na Litwie akcję zwalczania Kościoła katolickiego rozpoczęto w 1947 roku. Spośród 1.332 księży katolickich wywieziono z Litwy w latach 1947-1950 około tysiąca. Między innymi wywieziono biskupa Telszai Pranasa Ramanauskasa i biskupa Kaisiadorys Teofilisa Matulionisa, który w latach 1920-1933 przebywał już w radzieckim łagrze na Wyspach Sołowieckich na Morzu Białym. W 1947 roku aresztowano go ponownie za list pasterski, w którym przestrzegał młodzież przed wpływem Komsomołu.

W 1949 roku Łotysze, którym udało się uciec do Szwecji, poinformowali o nowej fali deportacji z krajów bałtyckich według planu opracowanego przez Gulagu i NKWD Siergieja N. Krugłowa oraz Wiktora S. Abakumowa. Fala ta związana była z kolektywizacją rolnictwa krajów bałtyckich uchwaloną w dniach 24-27 marca 1949 roku. W rezultacie brutalnych akcji likwidacji "elementów indywidualnych" i "kułactwa" oraz resztek niezależnej woli narodów bałtyckich na wschód wywieziono dalsze tysiące bezbronnych ofiar systemu. Z Litwy deportowano dalsze 60 tys. osób, z Łotwy - 70 tys., a z Estonii - około 40 tys. osób, przy czym o ile poprzednie dwie fale deportacji objęły inteligencję, ziemiaństwo, wojskowych, księży itd., o tyle obecnie gros zesłanych stanowili chłopi, a więc "sól ziemi" państw bałtyckich. Emigracyjne organizacje, jak Narodowa Rada Estońska z Augustem Rei na czele, Komitet Wolnej Łotwy z Juliusem Feldmanem i Arnoldem Spekke oraz Najwyższy Komitet Wyzwolenia Litwy z M. Kunpaviciusem na czele, bezskutecznie apelowali do sumienia świata. Jedynie rząd USA wyrażał "sympatię dla narodów bałtyckich" i nie uznawał zaboru. Wszystko to pozostawało jednak w sferze apelów i oświadczeń dyplomatycznych. Związek Radziecki robił co chciał.

Lata 1949/50 zamykają okres opanowania i ubezwłasnowolnienia narodów bałtyckich przez ZSRR, okres w którym narody te utraciły nie tylko niepodległość byt państwowy, ale stanęły wobec groźby całkowitej utraty tożsamości narodowej. Według danych emigracyjnych organizacji litewskich, łotewskich i estońskich w wyniku okupacji niemieckiej, strat wojennych i masowych ucieczek, a także trzech fal deportacji radzieckich liczba Litwinów zamieszkujących swą ojczyznę spadła w latach 1940-1950 z 2.084 tys. do 1.645 tys., a więc o około 21%, Łotyszów na Łotwie - z 1.496 tys. do 1.222 tys., czyli o około 18%, natomiast Estończyków w Estonii - z 998 tys. do 684 tys., a więc o około 32%. Udział Litwinów w ludności Litwy spadł z 69% w roku 1939 do około 55% w 1950, Łotyszów na Łotwie - z 75,5% do około 58%, zaś Estończyków w Estonii - z około 88% do około 53%. Temu katastrofalnemu spadkowi liczby ludności narodów bałtyckich towarzyszało zmniejszenie się, i to ogromne, mniejszości narodowych na terytoriach republik bałtyckich - Żydów i Polaków na Litwie i Łotwie oraz Niemców we wszystkich trzech republikach. Na ich miejsce napłynęły rzesze Rosjan, którzy stali się wszędzie drugą co do liczebności grupą ludności. Spośród 167 tys. mieszkańców Tallina w 1949 roku, 70 tys. było Rosjanami. Rusyfikacja objęła wszystkie dziedziny życia ze szkolnictwem na czele. Z 15 liceów ryskich w 1950 roku tylko 4 miały łotewski język wykładowy.

Faktyczna dominacja rosyjska miała swój formalny wyraz we władzach rządzących okieźnianymi narodami. Ze 117 członków Rady Najwyższej Estońskiej SRR w 1951 roku, tylko 57, a więc bezwzględna mniejszość, była Estończykami. W tej "reprezentacji" narodu estońskiego był natomiast generał Wagen, dowódca Armii Czerwonej w Estonii oraz... Józef Stalin. Wśród deputowanych do Rady Najwyższej Łotewskiej SRR był naturalnie Iwan K. Bagramian, dowód-

ca okręgu bałtyckiego Armii Czerwonej, a w Radzie Najwyższej Litewskiej SRR znaleźli się generałowie Waszkiewicz i Ljapkin, szef sztabu i dowódca polityczny okręgu bałtyckiego Armii Czerwonej.

Eksterminacja narodów bałtyckich kontynuowana w dotychczasowym tempie doprowadziłaby dziś zapewne do ich całkowitej zagłady. Jednakże po śmierci Stalina, w czasie paroletniej odwilży dziesiątkom tysięcy Litwinów, Łotyszów i Estończyków zezwolono na powrót do domów. Niewiele to jednak zmieniło sytuację narodów bałtyckich. Ich siedziby zajął kto inny, ich niezależną kulturę i religię w znacznym stopniu wyteplono, zastępując jałową propagandą, ich przywódcy zginęli w radzieckich więzieniach i łagrach, ich warsztaty pracy przestały istnieć. Mogli więc byli zesłańcy najwyżej dołączyć do tłumów ubezwłasnowolnionych indywidualiów bytujących w systemie radzieckim.

Mimo to, raz zaznawszy niepodległości, narody bałtyckie nigdy z niej do końca nie zrezygnowały. Stąd w społeczeństwach tych, choć spenetrowanych przez KOB, rozcieńczonych przez napływ Rosjani zatrutych czczą ideologią marksistowską, myśl o niezależności jest stale żywa, a w nieoficjalnej i nielegalnej działalności kół niepodległościowych popularyzuje się prawdziwą historię narodów bałtyckich i rozwija się świadomość narodową.

Jednak również w ramach "oficjalnej" kultury kraje te czynią wysiłki, nieraz wieńczone powodzeniem, aby zachować odrębny charakter i kontynuować własne tradycje. Literatura, nauka i architektura Estonii, Litwy i Łotwy wykazują nadal silne związki z kulturą Europy środkowej i zachodniej, a także z Polską. Obrona tej odrębności staje się coraz trudniejsza. Rola swobodniejszych sąsiadów: Finów z jednej a Polaków z drugiej strony, jako narodów o niepomiernie żywszych kontaktach ze światem zewnętrznym i znacznie bogatszym życiem wewnętrznym staje się tym samym coraz bardziej doniosła i odpowiedzialna.

Andrzej Albert

Dotychczasowe publikacje Polskiego Porozumienia Niepodległościowego:

20. Tradycja niepodległościowa i jej wrogowie/powtórzenie publikacji z marca 1977/, czerwiec 1978
21. Posłanie wiciarzy /Antoni Gurnicz/, sierpień 1978
22. Mieczysław Niedziałkowski /Ignacy Wilczek/, wrzesień 1978
23. Dwa obliczy Romana Dmowskiego /Krzysztof Chmielewski i Magda Wiśniewska/, październik 1978
24. Gospodarka na manowcach /Jerzy Bartecki/, październik 1978
25. 1918-1978 /oświadczenie Polskiego Porozumienia Niepodległościowego/, listopad 1978
26. Odzyskanie niepodległości w 1918 r. /Poradnik Społeczny PPN/, listopad 1978
27. Paradoksy sowietyzacji /Chochoł/, grudzień 1978
28. Rachunek naszych słabości /powtórzenie publikacji z września 1977/, listopad 1978
29. Aleksander Zinowiew - Fragment powieści "Swietlana przyszłość", luty 1979
30. Feliks Perl /Ignacy Wilczek/, marzec 1979.

1937
The first part of the report deals with the general situation in the country. It is a very interesting and detailed account of the political and economic conditions. The author has done a great deal of research and his conclusions are well supported by facts. The second part of the report is devoted to a study of the social conditions. It is a very thorough and up-to-date survey of the social situation in the country. The author has collected a large amount of material and his analysis is very sound. The third part of the report is a study of the educational system. It is a very comprehensive and well-written account of the educational system in the country. The author has done a great deal of research and his conclusions are well supported by facts. The fourth part of the report is a study of the health and medical services. It is a very thorough and up-to-date survey of the health and medical services in the country. The author has collected a large amount of material and his analysis is very sound. The fifth part of the report is a study of the labor situation. It is a very comprehensive and well-written account of the labor situation in the country. The author has done a great deal of research and his conclusions are well supported by facts. The sixth part of the report is a study of the financial situation. It is a very thorough and up-to-date survey of the financial situation in the country. The author has collected a large amount of material and his analysis is very sound. The seventh part of the report is a study of the foreign relations. It is a very comprehensive and well-written account of the foreign relations in the country. The author has done a great deal of research and his conclusions are well supported by facts. The eighth part of the report is a study of the internal security. It is a very thorough and up-to-date survey of the internal security in the country. The author has collected a large amount of material and his analysis is very sound. The ninth part of the report is a study of the cultural situation. It is a very comprehensive and well-written account of the cultural situation in the country. The author has done a great deal of research and his conclusions are well supported by facts. The tenth part of the report is a study of the general situation. It is a very thorough and up-to-date survey of the general situation in the country. The author has collected a large amount of material and his analysis is very sound.

The first part of the report deals with the general situation in the country. It is a very interesting and detailed account of the political and economic conditions. The author has done a great deal of research and his conclusions are well supported by facts. The second part of the report is devoted to a study of the social conditions. It is a very thorough and up-to-date survey of the social situation in the country. The author has collected a large amount of material and his analysis is very sound. The third part of the report is a study of the educational system. It is a very comprehensive and well-written account of the educational system in the country. The author has done a great deal of research and his conclusions are well supported by facts. The fourth part of the report is a study of the health and medical services. It is a very thorough and up-to-date survey of the health and medical services in the country. The author has collected a large amount of material and his analysis is very sound. The fifth part of the report is a study of the labor situation. It is a very comprehensive and well-written account of the labor situation in the country. The author has done a great deal of research and his conclusions are well supported by facts. The sixth part of the report is a study of the financial situation. It is a very thorough and up-to-date survey of the financial situation in the country. The author has collected a large amount of material and his analysis is very sound. The seventh part of the report is a study of the foreign relations. It is a very comprehensive and well-written account of the foreign relations in the country. The author has done a great deal of research and his conclusions are well supported by facts. The eighth part of the report is a study of the internal security. It is a very thorough and up-to-date survey of the internal security in the country. The author has collected a large amount of material and his analysis is very sound. The ninth part of the report is a study of the cultural situation. It is a very comprehensive and well-written account of the cultural situation in the country. The author has done a great deal of research and his conclusions are well supported by facts. The tenth part of the report is a study of the general situation. It is a very thorough and up-to-date survey of the general situation in the country. The author has collected a large amount of material and his analysis is very sound.